

14. Elhauge E. Zhertvoprynoshennya korporatyvnykh prybutkiv v interesakh suspil'stva. *Retsenziya na pravo universytetu N'yu-Yorka*. 2005. P. 733–869.
15. Талер Р. Новая поведенческая экономика. Почему люди ведут себя иррационально и как заработать на этом. Москва: Эксмо. 2017. 368 с.

References

1. Charles, A. (1971). Social Responsibilities of Business Corporations. Committee for Economic Development. URL: <https://www.ced.org/reports/single/social-responsibilities-of-business-corporations> (дата звернення 16.07.2020).
2. Buy T. (2019). Derzhavna ta korporativna sotsial'na vidpovidal'nist' u Vetname. *V'etnams'ki doslidzhennya*, pp. 39–47 [in Russia].
3. Asmah G. (2010). Corporate Social Responsibility: Does Motivation Matter? Does it Matter Whether a Corporation's Participation in CSR is an Exercise in Window-Dressing or Genuine CSR in Action? University of Warwick: School of Law. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1553181.
4. Carroll A. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*, pp. 39–48.
5. Ward H., Murray R., Villiers C. (2008). Corporate Social Responsibility in Law and Policy. Perspectives on Corporate Social Responsibility. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., pp. 8–38.
6. Smyrnova E. (2015). «Piramida» korporativnoyi sotsial'noyi vidpovidal'nosti ta yiyi zastosuvannya v Kazakhstani. *Ekonomika ta statystyka*, Vol.3, pp. 121–128 [in Russia].
7. Fisk P. (2010). People Planet Profit: How to Embrace Sustainability for Innovation and Business. Lonon: Kogan Page.
8. Frynas J. (2009). Social Beyond Corporate Responsibility. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Bowen, H. (1953). Social Responsibilities of the Businessman. New York : Harper.
10. Pillay, R. (2015). The Changing Nature of Corporate Social Responsibility. London.
11. Kurran K. (2002). Katolyts'ke sotsial'ne vchennya: 1891-s'ohodennya: istorychnyy, teolohichnyy, etychnyy analiz. Vashynhton, okruh Kolumbiya: Dzhordzhtaun University Press.
12. Lynn A. (2010). Cultivating Conscience: How Good Laws Make Good People. *Issues covernance studies*, Vol.38, pp. 1–6.
13. Kaneman D. (2011). Dumay medlenno... Reshay bistro. Moskva: «AST» [in Russia].
14. Elhauge E. (2005). Zhertvoprynoshennya korporatyvnykh prybutkiv v interesakh suspil'stva. *Retsenziya na pravo universytetu N'yu-Yorka*, pp. 733–869.
15. Taler R. (2017). Novaya povedencheskaya ekonomika. Moskva: Eksmo [in Russia].

Стаття надійшла 04.02.2020

УДК 339.92

DOI 10.33111/vz_kneu.21.20.01.17.117.123

Тананайко Т.С.

Аспірант кафедри міжнародної торгівлі та маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: tetiana_tananaiko@ukr.net
ORCID:0000-0001-9579-8198

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ КРАЇН У ГЛОБАЛЬНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ СИСТЕМІ

THE PROBLEMATIC ASPECTS OF COUNTRIES CLASSIFICATION IN THE GLOBAL TRADE SYSTEM

Анотація. Глобальна торговельна система, сформована під впливом лібералізації, цифровізації та безпрецедентного збільшення кількості регіональних угод, може рівномірно та ефективно зростати виключно за умови одночасного розвитку всіх її учасників: як країн-світових економічних лідерів, так і найменш розвинених країн. Водночас ключовий інституційний регулятор такої системи — Світова організація торгівлі — наразі зіткнулася з необхідністю модернізації принципу самовизначення її членами власного статусу економічного розвитку через недобросовісного користування рядом країн пільг, бенефіціарами яких мають бути члени з набагато меншим торговельним потенціалом і спроможністю. У такому контексті надважливим стає перегляд підходів Організації до класифікації її членів з метою недопущення нецільового користування пільгами, передбаченими багатосторонніми торговельними угодами СОТ, зокрема, спеціальним та диференційним режимом, розвиненими країнами, які свідомо занижують свій статус.

Наразі в світі відсутня єдина універсальна система класифікації країн за рівнем економічного розвитку, на основі якої можливо було б розробити підхід до справедливого розподілу країн на групи відповідно, до їхніх ролі та здатності брати участь у глобальній торговельній системі.

У статті проаналізовано загально визнані підходи до класифікації країн, розроблені Організацією Об'єднаних Націй, Світовим банком, Міжнародним валютним фондом тощо. Метою дослідження є проведення ґрунтовного аналізу підходів до класифікації країн-учасниць глобальної торговельної системи за рівнем економічного розвитку, а також розробка пропозиції стосовно розподілу країн за групами: розвинених, тих, що розвиваються, та найменш розвинених країн. Описано процес еволюції класифікаційних категорій, охарактеризовано критеріальну базу віднесення країни до тієї чи іншої категорії та наведено перелік країн, що відповідають зазначеним вимогам. Крім того, продемонстровано, що в сучасних умовах недоцільно використовувати окремо жодну з існуючих класифікаційних систем. У рамках дослідження розроблено пропозиції до розподілу країн на три групи за рівнем економічного розвитку.

Ключові слова: світова торгівля, глобальна торговельна система, класифікація країн, рівень економічного розвитку, принцип самовизначення, найменш розвинені країни, країни, що розвиваються, розвинені країни, Світова організація торгівлі, Організація Об'єднаних Націй, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд.

Abstract. The global trading system, influenced a lot by the processes of liberalization, digitalization and an unprecedented increase in the number of regional trade agreements, can grow evenly and effectively only if all its participants develop simultaneously: both world economic leaders and least developed countries. At the same time, the key institutional regulator of such a system, the World Trade Organization, is now faced with the need to modernize its members' self-declaration status through the unfair use of benefits by a number of countries whose beneficiaries should be members with less trade potential and capacity. In this context, it is crucial to review the Organization's approaches to the classification of its members in order to prevent misuse of benefits provided by WTO multilateral trade agreements, in particular, special and differential treatment, by the developed countries that deliberately underestimate their status.

Currently, there is no single universal classification system of countries by level of economic development, based on which it would be possible to develop an approach to the equitable division of countries into groups according to their role and ability to participate in the global trading system.

The article analyzes the generally accepted approaches to the classification of countries developed by the United Nations, the World Bank, the International Monetary Fund, etc. The purpose of the study is to conduct a thorough analysis of approaches to the classification of countries participating in the global trading system by the level of economic development, as well as to develop proposals for the division of countries into groups: developed, developing and least developed countries. The process of evolution of classification categories is described, the criterion base of assigning a country to one or another category is shown and the list of countries that meet the specified requirements is given. In addition, it is demonstrated that in modern conditions it is impractical to use any of the existing classification systems separately. The study developed proposals for the division of countries into three groups according to the level of economic development.

Key words: world trade, global trading system, country classification system, level of economic development, principle of self-declaration, least developed countries, developing countries, developed countries, World Trade Organization, United Nations, World Bank, International Monetary Fund.

JEL codes: B27, F13, F51, F63.

Постановка проблеми. Вагомий вплив на асиметричність глобальної торговельної системи чинить відсутність єдиної універсальної загальноприйнятої системи класифікації країн, що беруть участь у глобальних торговельних процесах.

У рамках Світової організації торгівлі (СОТ) всі члени умовно поділені на три групи за рівнем економічного розвитку: розвинені члени, члени, що розвиваються, та найменш розвинені. В той же час у правовій системі СОТ відсутні визначення, які з країн вважаються розвиненими, а які такими, що розвиваються. Кожна країна самостійно визначає та проголошує свій статус під час вступу до Організації, однак це не означає, що такий статус буде автоматично визнаний всіма її органами. Це питання є одним з найпроблемніших, адже саме від статусу країни в системі залежатиме її можливість користуватися рядом преференцій, передбачених багатосторонніми торговельними угодами. Наприклад, до найменш розвинених і членів, що розвиваються, застосовується спеціальний та диференційний режим (*special and differential treatment*), який дозволяє встановлення вищих рівнів можливого субсидування сільськогосподарської продукції, триваліших термінів імплементації положень Угод СОТ тощо.

Принцип самовизначення (*self-declaration*) серйозно перешкоджає повноцінній реалізації переговорної функції СОТ, зробивши раціональну диференціацію між членами Організації майже неможливою. Вимагаючи від набагато менших, бідніших членів аналогічної гнучкості, експортери та інші відносно розвинені члени сприяють створенню асиметрій, які послаблюють рівень амбіцій у багатосторонніх переговорах СОТ. Це унеможливує досягнення вагомих практичних результатів, що підтверджували б життєздатність Організації. Члени не можуть знайти взаємовигідні компроміси або створити коаліції, за умов коли сильні гравці використовують самовизначений статус розвитку з

метою уникнути повноцінного виконання угод. Механізм самовизначення також зменшує вигоди, які могли б отримати НРК та інші члени з конкретними потребами у відповідних сферах, якби вони були єдиними бенефіціарами такого пільгового режиму.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика класифікації країн за рівнем розвитку, яка протягом останнього десятиріччя знову набула актуальності, завжди була предметом дослідження значної кількості науковців по всьому світу: Л. Нільсон [1], Д. Харіс, М. Мур, Х. Шміц [2], Дж. Фіалхо, П. ванБергейдж [3], Дж. Ваггі [4], Е. Самнер, С.Т. Васкез [5], Н. Фантом та У. Сераджадин [6] тощо.

Л. Нільсон у своєму дослідженні зазначає, що оскільки економічний розвиток є багатовимірним процесом і він не може бути представлений як одновимірний економічний показник, то немає жодного критерію, який би був загально-визнаним, коли мова йде про класифікацію країн за рівнем їхнього розвитку. Дж. Ваггі підтверджує цю думку, зауважуючи, що класифікація країн є складним завданням, адже має на меті групування країн, які можуть бути дуже неоднорідними, враховуючи різні аспекти процесу розвитку, такі як товарна структура експорту, показники рівня охорони здоров'я та освіти.

Методологія дослідження. У процесі дослідження були використані як загальнонаукові, так і спеціальні методи, серед яких: метод логічного й історичного аналізу при дослідженні процесу розвитку та видозміни класифікаційних систем та їх категорій залежно від застосовуваного підходу, а також при встановленні причинно-наслідкових зв'язків між віднесенням тієї чи іншої країни до групи розвинених або ж таких, що розвиваються, графічний метод для демонстрації індикаторів, що враховуються при розподілі країн різними міжнародними організаціями.

Метод порівняльного аналізу було застосовано при характеристиці підходів ООН, Світового банку та МВФ до класифікації країн за рівнем розвитку, а саме їх критеріальної основи, а також при визначенні приналежності однієї й тієї ж країни до різних груп залежно від обраного підходу. Метод системного аналізу використано при розробці власних пропозицій до системи класифікації країн, а також метод експертних оцінок при характеристиці менш розповсюджених підходів до групування країн відповідно до їхнього рівня економічного розвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дискусії стосовно класифікації країн за рівнем економічного розвитку ведуться науковцями та провідними експертами міжнародних організацій, починаючи з 60-х рр. ХХ ст. Однак кожна з профільних міжнародних економічних організацій розподіляє країни за специфічними показниками з огляду на цілі та напрями функціонування організації.

Крім того, сьогодні не існує єдиної універсальної системи класифікації країн, як і підходу до групування країн, який би врахував особливості участі країн в глобальній торговельній системі.

За таких умов доцільним є дослідження існуючих підходів до класифікації країн за рівнем економічного розвитку на предмет їхньої відповідності сучасним потребам глобальної торговельної системи та спроба самостійної класифікації країн на розвинених, тих, що розвиваються, та найменш розвинених.

Метою статті є проведення ґрунтовного аналізу підходів до класифікації країн-учасниць глобальної торговельної системи за рівнем економічного роз-

витку, а також розробка пропозиції стосовно розподілу країн за відповідними групами.

Виклад основного матеріалу. Наразі єдиною чітко регламентованою категорією, визнаною у світовій торгівлі є група найменш розвинених країн (НРК), що визначається Організацією Об'єднаних Націй (ООН) [7]. Станом на кінець грудня 2018 р. до найменш розвинених належать 47 країн (табл. 1), 36 з яких є членами СОТ, ще 8 знаходяться в процесі переговорів про вступ до Організації.

Таблиця 1

ПЕРЕЛІК НАЙМЕНШ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН, ВИЗНАЧЕНИЙ ООН, 2018 р.

№	Країна	Рік включення до переліку	№	Країна	Рік включення до переліку
1.	Ангола	1994	25.	Мавританія	1986
2.	Афганістан	1971	26.	Мадагаскар	1991
3.	Бангладеш	1975	27.	Малаві	1971
4.	Бенін	1971	28.	Малі	1971
5.	Бутан	1971	29.	Мозамбік	1988
6.	Буркіна-Фасо	1971	30.	М'янма	1987
7.	Бурунді	1971	31.	Непал	1971
8.	Вануату	1985	32.	Нігер	1971
9.	Гаїті	1971	33.	Об'єднана Республіка Танзанія	1971
10.	Гамбія	1975	34.	Південний Судан	2012
11.	Гвінея	1971	35.	Рванда	1971
12.	Гвінея-Бісау	1981	36.	Сан-Томе і Принсіпі	1982
13.	Демократична Республіка Конго	1991	37.	Сенегал	2000
14.	Джибуті	1982	38.	Сьєрра-Леоне	1982
15.	Еритрея	1994	39.	Сомалі	1971
16.	Ефіопія	1971	40.	Соломонові Острови	1991
17.	Ємен	1971	41.	Судан	1971
18.	Замбія	1991	42.	Східний Тимор	2003
19.	Камбоджа	1991	43.	Того	1982
20.	Кірибаті	1986	44.	Тувалу	1986
21.	Комори	1977	45.	Уганда	1971
22.	Лаоська Демократична Республіка	1971	46.	Центральноафриканська Республіка	1975
23.	Лесото	1971	47.	Чад	1971
24.	Ліберія	1990			

Джерело: складено автором на основі [8].

Перелік НРК переглядається кожні три роки Економічною та Соціальною Радою ООН (ЕКОСОР), з урахуванням рекомендацій Комітету з політики у сфері розвитку (CDP). Рішення про включення до й вилучення з переліку НРК приймається з урахуванням трьох критеріїв: рівень доходів, людський капітал та економічна вразливість.

Кожен з трьох критеріїв вимірюється за допомогою ключових показників, що відображають довгострокові структурні проблеми, з якими стикаються країни. Ці показники обрані виходячи з їхньої методологічної надійності, відносної стабільності, можливості забезпечення рівного ставлення до країн у часі та частоти оновлення [9]. Вони періодично переглядаються з метою відображення вдосконаленого рівня доступності даних і відомостей про новітні дослідження.

Країни можуть бути включені до або вилучені з категорії НРК, за умови, що їхні показники відповідають пороговим значенням визначених критеріїв. Порогові значення для виключення з переліку встановлюються на рівні вищому за порогові значення для включення (табл. 2). Така асиметрія має на меті забезпечення стабільного, а не тимчасового виходу з категорії.

Таблиця 2

**ПОРОГОВІ ЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ВІДНЕСЕННЯ КРАЇНИ
ДО КАТЕГОРІЙ НРК**

Показник	Порогове значення для включення	Порогове значення для вилучення
ВНД на душу населення	1025 дол. США	1230 дол. США
Індекс людського капіталу	60 %	66 %
Індекс економічної вразливості	36 %	32 %

Джерело: складено автором на основі [9].

Для визначення відповідності критерію дохідності розраховується валовий національний дохід (ВНД) на душу населення (Gross national income (GNI) per capita). Розрахунок ВНД на душу населення дає можливість отримати інформацію про рівень доходів населення, а також загальний рівень ресурсів, доступних у країні. ВНД обчислюється за допомогою даних національних рахунків, конвертованих в долари США за Атласним методом, розробленим Світовим банком для зменшення впливу короткострокових коливань курсу.

Порогове значення для включення країни встановлюється на рівні середньорічного ВНД на душу населення, який Світовий банк визначає для країн з низьким рівнем доходу. Станом на червень 2018 р. цей показник становив 1025 дол. США. Порогове значення для виходу встановлюється на 20 % вище порогу для включення — 1230 дол. США, у той час як для виходу лише за критерієм дохідності — вдвічі більше за поріг вилучення — 2460 дол. США [10].

Індекс людського капіталу (Human Assets Index — HAI) складається з п'яти показників, згрупованих у два субіндекси (рис. 1).

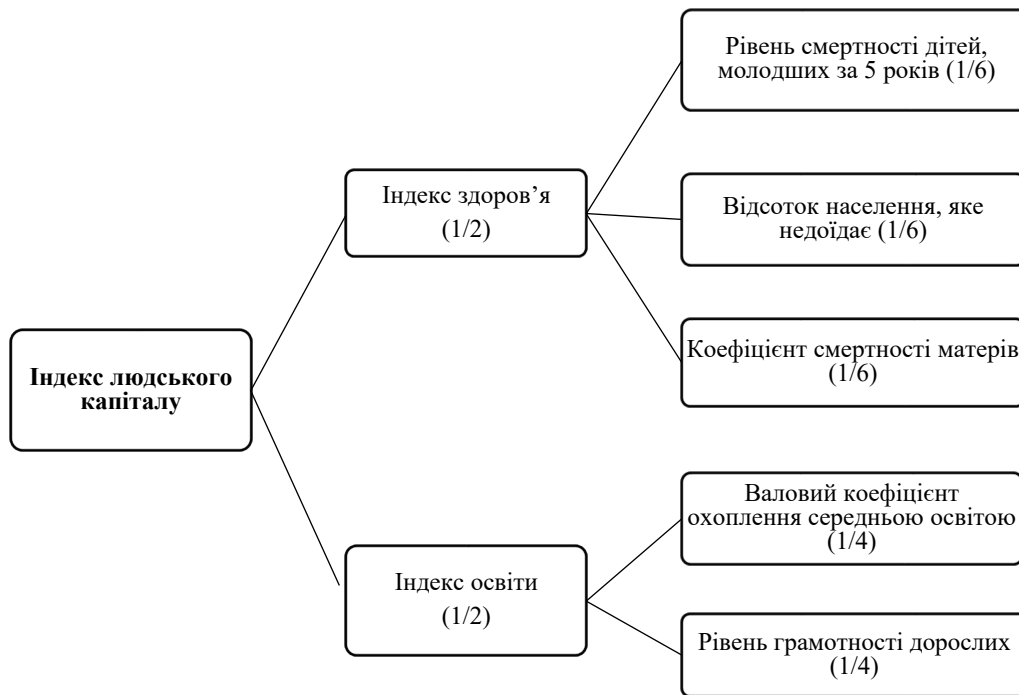

Рис. 1. Складові індексу людського капіталу

Джерело: [3].

Низький рівень індексу людського капіталу свідчить про наявність основних структурних перешкод сталому розвитку. Чим нижчим є рівень розвитку людського капіталу, тим меншим буде відповідний індекс. Порогове значення для віднесення країни до категорії НРК дорівнює 60 %, для вилучення — на 10 % більше — на рівні 66 %.

Індекс економічної вразливості розраховується на основі 8 індикаторів, згрупованих в кілька груп субіндексів. З рис. 2 стає зрозумілим, що індекс економічної вразливості є комплексним показником, а його складові мають різні вагові коефіцієнти. Однак чим вищим є рівень економічної вразливості, тим вищим буде відповідний індекс.

Порогове значення для включення країни до переліку НРК складає 36 %, для вилучення — на 10%, нижче показника включення — на рівні 32 %.

Станом на сьогодні п'ять країн вже вийшли зі статусу НРК: Ботсвана в 1994 р., Кабо-Верде в 2007 р., Мальдіви в 2011 р., Самоа в 2014 р. і Екваторіальна Гвінея в 2017 р.

Якщо перелік країн, що формують групу найменш розвинених, є чітко визначеним, то віднесення країни до групи розвинених чи тих, що розвиваються, є більш контroversійним.

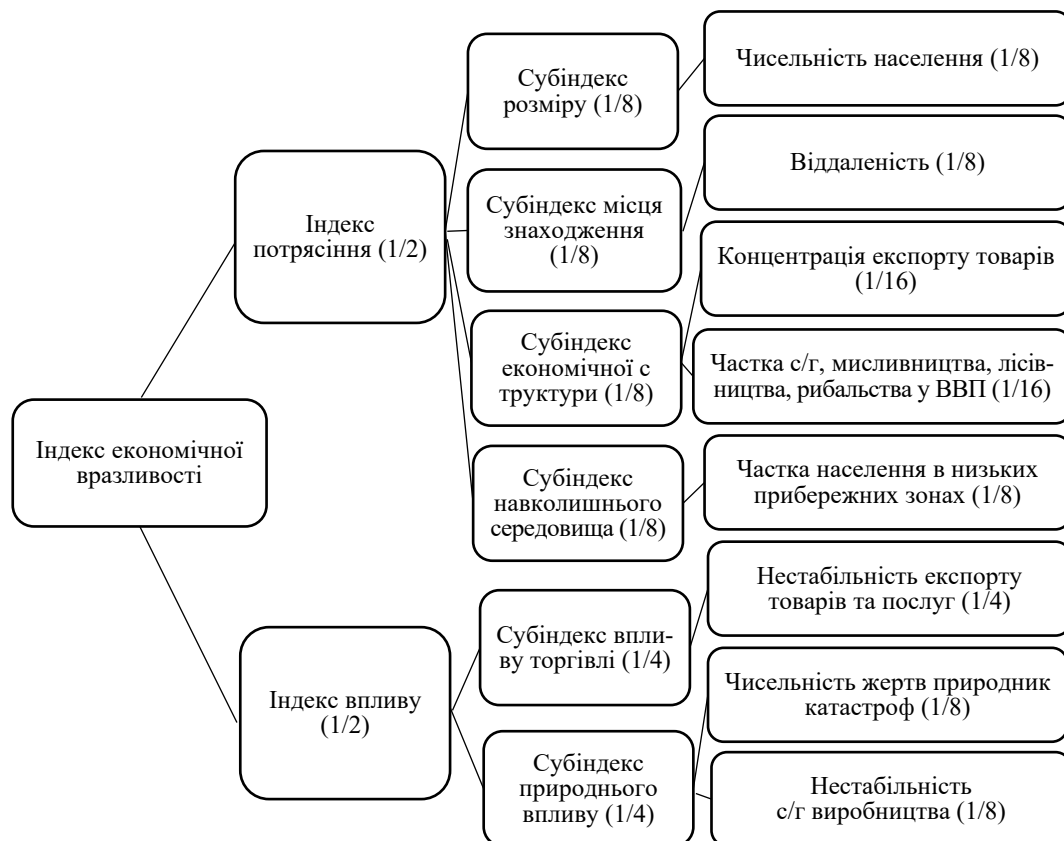

Рис. 2. Складові індексу економічної вразливості

Джерело: [9].

Дискусії стосовно класифікації країн за рівнем економічного розвитку ведуться науковцями та провідними експертами міжнародних організацій, починаючи з 60-х рр. XX ст., наприклад, Звіт про визначення та вимірювання стандартів та рівнів життя на міжнародному рівні (Report on International Definition and Measurement of Standards and Levels of Living [11]), підготовлений Секретаріатом ООН в 1954 р. Однак паралельно зростанню та розвитку світової економіки, відбувався розвиток відповідної таксономії. В умовах існування значної кількості варіативних підходів до класифікації країн наразі найчастіше використовуваними є три підходи до класифікації: ООН, Світового Банку та Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Стосовно підходу, що застосовується ООН, необхідно зазначити, що, аналогічно до СОТ, він також не містить конкретних визначень, які країни є розвиненими, а які тими, що розвиваються. У той же час існує багаторічна усталена практика, відповідно до якої при оприлюдненні статистичних даних до групи розвинених країн відносять країни Великої сімки (G7), а також ряд країн Європи, Північної Америки та Азійсько-Тихоокеанського регіону (табл. 3).

ПЕРЕЛІК РОЗВИНЕНИХ КРАЇН ЗА ПІДХОДОМ ООН, 2019 р.

Північна Америка	Європа		Велика сімка (G7)
	ЄС	Інша Європа	
Канада США	ЄС-14		Канада Японія Франція Німеччина Італія Велика Британія США
	Австрія Бельгія Данія Фінляндія Франція Німеччина Греція	Ірландія Італія Люксембург Нідерланди Португалія Іспанія Швеція	
Азія та Океанія	ЄС-13		
Австралія Нова Зеландія Японія	Болгарія Хорватія Кіпр Чехія Естонія Угорщина Латвія	Литва Мальта Польща Румунія Словаччина Словенія	

Джерело: [12].

Отже, відповідно до статистичного додатку ООН «Світова економічна ситуація та перспективи» (World Economic Situation and Prospects — WESP [12]) до категорії розвинених належать 36 країн: 27 членів ЄС, а також ще 4 європейські країни (Ісландія, Велика Британія, Норвегія, Швейцарія), 2 країни Північної Америки (Канада та США) та 3 країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (Австралія, Японія, Нова Зеландія).

Однак з методологічної точки зору виникають питання стосовно вичерпності наведеного переліку. Адже підхід до класифікації країн, що застосовується ООН, оснований на показниках Індексу людського розвитку (Human Development Index, HDI), який розраховується та оприлюднюється в однойменному звіті, починаючи з 1990 р. Усі значення, отримані в результаті розрахунку індексу, поділяються на 4 групи: низький індекс (до 0,5), середній (0,5–0,8), високий (0,8–0,9) і дуже високий (0,9–1) [13].

Категорія країн з дуже високим HDI, що мають значення вище за 0,9, виокремлюється, починаючи з 2009 р. Отже, за умов, якщо категоризація країн здійснювалась виключно на основі критерію індексу людського розвитку, то до групи розвинених належали б 24 країни (табл. 4).

Вважаємо необхідним звернути увагу, що, крім кількісної розбіжності представників групи розвинених країн, наявна відмінність складова. Адже Сінгапур, Ізраїль, Корея, Ліхтенштейн, а також окрема митна територія Китаю Гонконг, маючи дуже високий рівень індексу людського розвитку в статистичних звітах, ООН не включаються до групи розвинених. У той же час у наведеному переліку відсутні 13 країн ЄС, що відносно нещодавно до нього приєдналися, та ряд економічних лідерів Союзу: Франція, Іспанія, Італія, Португалія тощо.

КРАЇНИ З ДУЖЕ ВИСОКИМ HDI, 2019 р.

№	Країна	HDI	№	Країна	HDI
1.	Норвегія	0,954	13.	Канада	0,922
2.	Швейцарія	0,946	14.	Нова Зеландія	0,921
3.	Ірландія	0,942	15.	Велика Британія	0,920
4.	Німеччина	0,939	15.	США	0,920
4.	Гонконг, Китай	0,939	17.	Бельгія	0,919
6.	Австралія	0,938	18.	Ліхтенштейн	0,917
6.	Ісландія	0,938	19.	Японія	0,915
8.	Швеція	0,937	20.	Австрія	0,914
9.	Сінгапур	0,935	21.	Люксембург	0,909
10.	Нідерланди	0,933	22.	Ізраїль	0,906
11.	Данія	0,930	22.	Корея	0,906
12.	Фінляндія	0,925	24.	Словенія	0,902

Джерело: [13].

Якщо висунути гіпотезу, що розвиненими необхідно вважати країни не тільки з дуже високим, але й високим HDI, то в такому разі ця група складатиметься з 62 представників. На відміну від зазначених вище країн у цьому переліку присутні представники Близького Сходу, Південної Америки, Карибського басейну й Східної Європи. Тож можна зробити висновок про недоцільність застосування підходу, заснованого виключно на вимірювання індексу людського розвитку, адже з трьох ключових складових індексу лише один прямо відображає стан розвитку економіки — критерій дохідності, який розраховується на основі ВНД на душу населення, інші ж два критерії — ймовірна тривалість життя та рівень освіти — мають опосередкований зв'язок і є скоріше результатом рівня економічного розвитку країни.

Підходи, застосовувані МВФ і Світовим Банком, є економічно обґрунтованішими та раціональнішими при характеристиці міжнародних економічних відносин.

Аналітична класифікація МВФ також розвивалася з плином часу з урахуванням усе глибшої диференціації між країнами. Починаючи з 1980 р. у звіті «Міжнародна фінансова статистика», що оприлюднювався МВФ, було запроваджено просту, дворівневу систему, що складалася з «індустріальних країн» і «країн, що розвиваються». У 1993 р. в опублікованому прогнозі МВФ стосовно перспектив розвитку світової економіки (World Economic Outlook) було виокремлено додаткову групу «країни з перехідною економікою» [1, с. 16–18].

У 1997 році група «індустріальні країни» була перейменована в групу «розвинені країни» (advanced country). Ізраїль, Республіка Корея і Сінгапур були включені до цієї групи, що відображало їхні високі темпи економічного розвит-

ку та той факт, що наразі всі вони мають ряд важливих характеристик, спільних з індустріальними країнами, включаючи відносно високий рівень доходу, добре розвинені фінансові ринки й високий ступінь фінансового посередництва та диверсифіковані економічні структури зі швидко зростаючою сферою послуг [14]. Згодом Гонконг, Китай і Китайський Тайбей були включені до категорії, яка була перейменована на «розвинені економіки» (advanced economies).

У період 1990–2010 рр. частка країн, які МВФ подає як розвинені, зросла з 13 до 17 %. У 2004 р. МВФ об'єднав групу країн, що розвиваються, та групу «країн з перехідною економікою», створивши нову категорію «країн, що розвиваються та з ринковою економікою, що формується». МВФ ефективно підрозділив цю категорію у 2014 р., ввівши групу країн з низьким рівнем доходу (LIDC) [15].

За даними МВФ, основним визначальним фактором для включення до цієї категорії є рівень ВНД на душу населення, який опускається нижче порогового рівня (1026 дол. США у 2019 р.). Крім того, основними критеріями, що використовуються МВФ у класифікації країн, також є диверсифікація експорту та ступінь інтеграції до світової фінансової системи [16]. МВФ використовує або суми, або середньозважені середні дані для окремих країн.

Тож за підходом МВФ до категорії розвинених економік належать 36 країн і 3 окремі митні території, серед яких переважна більшість Європейських країн, 2 країни Північної Америки (Канада та США), 8 представників Азійсько-Тихоокеанського регіону, та по одній країні Карибського басейну та Близького Сходу (Пуерто-Ріко та Ізраїль). Однак у статистичному додатку прогнозу МВФ стосовно перспектив розвитку світової економіки [17] зазначено, що наведений перелік критеріїв не є вичерпним, і при класифікації країн враховуються також й інші фактори.

Не менш часто використовуваним є підхід Світового банку. У 1978 р. Світовий банк уперше представив аналітичну систему класифікації країн у своїй Доповіді про світовий розвиток (World Development Report). Доповідь містила комплекс показників світового розвитку (World Development Indicators — WDI), які стали статистичною основою аналізу. Перша економічна класифікація у 1978 р. розподілила країни за трьома категоріями: країни, що розвиваються, індустріальні країни та країни — експортери нафти з надлишком капіталу. Крім того, WDI 1978 р. включав також зведені дані про одинадцять країн з плановою економікою [1, с. 11].

Класифікація за підходом Світового банку видозмінилася з плином часу. Наразі віднесення економіки (класифікація, окрім країн, розглядає також економіки з чисельністю населення більшою за 30 тис. осіб) до тієї чи іншої групи відбувається на основі двох факторів: ВНД на душу населення (GNI per capita), що може змінюватися під впливом зміни показників економічного зростання, інфляції, обмінних курсів, чисельності населення, а також методів та даних, які використовуються при складанні національних рахунків; та порогові значення класифікації [18]. Порогові значення корегуються щорічно з урахуванням темпів інфляції за допомогою дефлятора СПЗ (спеціальних прав запозичення).

Оновлений розподіл країн оприлюднюється Світовим банком щорічно в червні. Станом на червень 2019 р. до групи економік з високим рівнем доходу

належать країни, в яких валовий національний дохід на душу населення перевищує 12376 дол. США, з доходом вище середнього — від 3996 дол. США до 12 375 дол. США, з доходом нижче середнього — від 1026 дол. США до 3995 дол. США, з низьким рівнем доходу — до 1025 дол. США [10]. У 2019 р. налічувалось 78 економік з усіх регіонів світу з високим рівнем доходів.

Отже, саме за підходом Світового банку виділяється найбільша кількість економік, які можуть бути охарактеризовані як розвинені. У той же час, вважаємо недоцільним використовувати при класифікації країн виключно цей підхід, адже при визначенні рівня доходу на душу населення значну роль все ж відіграє саме чисельність населення, що може поставити в один ряд малі та великі економіки, що знаходяться на різних етапах розвитку, у тому числі цифрового.

Деякі міжнародні організації та експерти використовують членство в ОЕСР як головний критерій статусу розвиненої країни. Преамбула Конвенції ОЕСР містить обґрунтування такого підходу. Уряди, які заснували Організацію, зазначили свою переконаність, що «економічно більш розвинені нації мають співпрацювати, допомагаючи якнайкращим чином країнам, що перебувають у процесі економічного розвитку» [19]. До 2019 р. ОЕСР розширився до 36 членів, включаючи Чилі, Ізраїль, Республіку Корею. У 2018 р. Організація затвердила рішення про приєднання, яке знаходиться на етапі завершення, для Колумбії. Крім того, Коста-Ріка перебуває в процесі приєднання. Ще 5 країн є ключовими партнерами ОЕСР, що частково беруть участь в її діяльності, у тому числі дослідженнях, а також включення до всіх статистичних баз: Бразилія, Китай, Індія, Індонезія та Південно-Африканська республіка [20].

Якщо членство в ОЕСР є орієнтиром для статусу розвиненої країни, то для тих держав, які прагнуть членства в Організації, механізм самовизначення (self-declaration) в СОТ, втрачає сенс, адже ті самі країни мають можливість назвати себе членом, що розвивається в СОТ, будучи розвинутою країною в ОЕСР. Проти такого підходу виступають ряд світових економічних лідерів, зокрема США. Звичайно, вибір не претендувати на членство в ОЕСР не може вважатися індикатором статусу цієї країни за рівнем розвитку. Це один з багатьох прикладів колізій через відсутність універсальної взаємно узгодженої класифікації країн за рівнем розвитку.

Зважаючи на те, що мова йде про класифікацію країн за рівнем розвитку в глобальній торговельній системі, звернемося до критеріальної бази, основаної на показниках торгівлі. Ряд експертів зазначає, що країна або окрема митна територія може істотно впливати на розвиток глобальної торговельної системи та є розвинутою за умови, що її доля в глобальній торгівлі товарами (експорті чи імпорті) складатиме 0,5 %.

Проаналізуємо, які саме економіки можна віднести до розвинених за цим показником (табл. 5).

Отже, можемо зробити висновок, що за обраним критерієм до групи розвинених можемо віднести по 37 економік за показниками експорту та імпорту або ж 39 економік за показником ЗТО (зовнішньоторговельного обороту). Слід зауважити, що за складом обрані економіки за цим підходом переважно співпадають з виокремленими за попередніми підходами: це країни — члени ЄС і ряд найрозвиненіших країн і митних територій Північної Америки, Азії та Близького Сходу.

Таблиця 5

**ЕКОНОМІКИ, ЧАСТКА ЯКИХ В ОБСЯГАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ
ПЕРЕВИЩУЄ 0,5 %, 2019 р.**

Експорт			Імпорт		
№	Економіка	Частка, %	№	Економіка	Частка, %
1.	Китай	12,78	1.	США	13,20
2.	США	8,56	2.	Китай	10,79
3.	Німеччина	8,02	3.	Німеччина	6,50
4.	Японія	3,79	4.	Японія	3,78
5.	Нідерланди	3,72	5.	Велика Британія	3,40
6.	Республіка Корея	3,11	6.	Франція	3,40
7.	Франція	2,99	7.	Нідерланди	3,26
8.	Гонконг, Китай	2,92	8.	Гонконг, Китай	3,17
9.	Італія	2,81	9.	Республіка Корея	2,70
10.	Велика Британія	2,50	10.	Індія	2,60
11.	Бельгія	2,40	11.	Італія	2,53
12.	Мексика	2,32	12.	Мексика	2,41
13.	Канада	2,32	13.	Канада	2,38
14.	Російська Федерація	2,28	14.	Бельгія	2,27
15.	Сінгапур	2,12	15.	Іспанія	1,96
16.	Іспанія	1,77	16.	Сінгапур	1,87
17.	Китайський Тайбей	1,73	17.	Китайський Тайбей	1,45
18.	Індія	1,67	18.	Швейцарія	1,41
19.	ОАЕ	1,63	19.	Польща	1,35
20.	Швейцарія	1,60	20.	ОАЕ	1,32
21.	Саудівська Аравія	1,51	21.	Російська Федерація	1,26
22.	Польща	1,34	22.	Таїланд	1,25
23.	Австралія	1,32	23.	В'єтнам	1,19
24.	Таїланд	1,30	24.	Австралія	1,19
25.	Малайзія	1,27	25.	Туреччина	1,13
26.	В'єтнам	1,25	26.	Малайзія	1,10
27.	Бразилія	1,23	27.	Австрія	0,98
28.	Чехія	1,04	28.	Індонезія	0,95
29.	Австрія	0,95	29.	Бразилія	0,95
30.	Індонезія	0,93	30.	Чехія	0,93
31.	Туреччина	0,86	31.	Швеція	0,86
32.	Швеція	0,85	32.	Саудівська Аравія	0,69
33.	Ірландія	0,85	33.	Угорщина	0,61
34.	Угорщина	0,65	34.	Філіппіни	0,60
35.	Норвегія	0,63	35.	ПАР	0,57
36.	Данія	0,56	36.	Ірландія	0,54
37.	Іран	0,54	37.	Данія	0,52

Джерело: складено автором на основі [21].

Водночас такий механізм відбору також не є оптимальним і не може бути застосований окремо від інших. Адже він пропонує розглядати тільки кількісний аспект торгівлі, не враховуючи якісну складову. В епоху всеохоплюючої глобалізації поряд з обсягами експорту та імпорту товарів детально вивчається їхня структура, окрему увагу приділяючи товарам з високою доданою вартістю. Тож країна може мати вагому частку в глобальній торгівлі товарами, при цьому постачаючи переважно сировинні товари. Таку державу некоректно вважати розвиненою в глобальній торговельній системі.

Отже, охарактеризувавши найбільш застосовувані підходи до класифікації країн за рівнем економічного розвитку, порівняємо переліки країн, що вважаються розвиненими, такими міжнародними організаціями як ООН, МВФ і Світовий банк.

Найбільша кількість економік, класифікованих як розвинені, визначається Світовим банком (78), майже вдвічі менше виокремлюють МВФ (39) та ООН (36). Для цілей дослідження вважатимемо розвиненою таку країну чи окрему митну територію, що визнається розвиненою за двома з трьох перелічених підходів (табл. 6).

Таблиця 6

ПЕРЕЛІК РОЗВИНЕНИХ КРАЇН ЗА РЕГІОНАМИ СВІТУ, 2019 р.

Регіон світу	№	Країни				
Північна Америка	1.	Канада				
	2.	США				
Європа	3.	Австрія	13.	Нідерланди	23.	Литва
	4.	Бельгія	14.	Португалія	24.	Мальта
	5.	Данія	15.	Іспанія	25.	Польща
	6.	Фінляндія	16.	Швеція	26.	Словаччина
	7.	Франція	17.	Хорватія	27.	Словенія
	8.	Німеччина	18.	Кіпр	28.	Ісландія
	9.	Греція	19.	Чехія	29.	Норвегія
	10.	Ірландія	20.	Естонія	30.	Сан-Марино
	11.	Італія	21.	Угорщина	31.	Велика Британія
	12.	Люксембург	22.	Латвія	32.	Швейцарія
Азія та Океанія	33.	Австралія				
	34.	Гонконг, Китай				
	35.	Японія				
	36.	Корея				
	37.	Макао, Китай				
	38.	Нова Зеландія				
	39.	Сінгапур				
Латинська Америка та Карибський регіон	40.	Китайський Тайбей				
	41.	Пуерто-Рико				
Близький Схід та Африка	42.	Ізраїль				

Джерело: складено автором на основі власних досліджень.

Тому в даному конкретному дослідженні відносимо до категорії розвинених 42 економіки, з яких 39 країн і три окремі митні території Китаю. Окремо необхідно звернути увагу, що з 27 країн-членів ЄС з переліку виключені Болгарія та Румунія, у той же час в статистичних базах СОТ і ряду інших провідних міжнародних організацій ЄС рахується як єдина економічна одиниця та ці країни автоматично враховуються як складові частини цього об'єднання. У такому разі можна казати про 19 розвинених економік світу.

З огляду на те, що перелік найменш розвинених країн чітко визначається ООН, перелік розвинених країн нами виокремлений вище, то всі інші економіки, що не входять до двох згаданих груп, на нашу думку, можна вважати такими, що розвиваються.

Висновки. У контексті забезпечення подальшої ефективної діяльності СОТ, та зокрема, виконання функції платформи для багатосторонніх переговорів з питань торгівлі та розвитку, здатність країн самостійно проголошувати себе членом, що розвивається, означає, що кожна переговорна пропозиція здатна підірвати передбачуваність правил СОТ. Механізм самовизначення в поточному його розумінні та функціонування також означає, що правила глобальної торгівлі застосовуватимуться лише до невеликої групи країн, що сьогодні є неприпустимим.

В умовах сьогодення в світі існують три загальновизнані підходи до класифікації країн, запропоновані ООН, Світовим банком і МВФ. Також серед інших можливих критеріїв віднесення країни до категорії розвиненої також вирізняють членство в ОЕСР, Великій сімці (G7) або Великій двадцятці (G20) тощо. У глобальній торговельній системі в якості показника пропонується використовувати частку країни в світовій торгівлі товарами (експорті чи імпорті).

Однак використання лише одного із зазначених підходів наразі не дозволяє справедливо розподілити країни за рівнем економічного добробуту так, щоб забезпечити сталий розвиток економіки та відповідати глобальним викликам, що поставили перед торговельною системою та, зокрема, її інституціональним регулятором — СОТ.

Вирішення цього проблемного питання, а саме спільна розробка провідними міжнародними економічними організаціями єдиної універсальної системи класифікації країн за рівнем економічного розвитку на основі вже існуючої критеріальної бази, могло б позитивно вплинути на перебіг поточних переговорів і пропозицій стосовно подальшої роботи Світової організації торгівлі, яка знаходиться на порозі глобальних реформ з метою доведення власної життєздатності та ефективності в сучасних реаліях.

Література

1. Nielson L. Classifications of Countries Based on Their Level of Development: How it is Done and How it Could be Done. *IMF Working Paper*, 11. — 2011. — p. 46.
2. Harris D., Moore M. & Schmitz H. Country classifications for a changing world. *IDS working paper*, 326. — 2009. — p. 48.
3. Fialho Dj. & Van Bergeijk P. A. G. The Proliferation of Developing Country Classifications. *The Journal of Development Studies*, 53. — 2016. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00220388.2016.1178383>.

4. Vaggi, G. The rich and the poor: A note on countries' classification. *PSL Quarterly Review*, 70 (279). — 2017. — p. 59–82. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: https://doi.org/10.13133/2037-3643_70.280_4.
5. Vazquez, S.T. & Sumner. A. Beyond low and middle income countries: What if there were five clusters of developing countries? *Poverty and inequality research cluster*, 404. — 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/Wp404.pdf>.
6. Fantom N. & Serajuddin U. The World Bank's classification of countries by income. *Policy Research Working Paper*, 7528. — 2016. — p. 52. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://documents.banquemondiale.org/curated/fr/408581467988942234/pdf/WPS7528.pdf>.
7. Офіційний сайт Організації об'єднаних націй (ООН). — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html>.
8. Перелік найменш розвинених країн (НРК) станом на грудень 2018р. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf.
9. Критерії та індикатори визначення найменш розвинених країн (НРК). — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category/ldc-criteria.html>.
10. Офіційний сайт Світового банку. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.
11. Звіт про визначення та вимірювання стандартів та рівнів життя на міжнародному рівні, ООН. — 1954. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://digitallibrary.un.org/record/1476522>.
12. Світова економічна ситуація та перспективи. *Статистичний додаток ООН*. — 2019. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2019_BOOK-ANNEX-en.pdf.
13. Технічні примітки розрахунку показників індексу людського розвитку. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019_technical_notes.pdf.
14. Світовий економічний прогноз, квітень 2020 р.: Великий спад. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.
15. Макроекономічні зміни та перспективи розвитку країн з низьким рівнем доходу. *Робочий документ МВФ*. — 2018. — p. 62–67.
16. Світовий економічний прогноз 2019. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/10/01/world-economic-outlook-october-2019>.
17. Статистичний додаток Світового економічного прогнозу 2019. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WEO/2019/October/English/StatApp.ashx?la=en>.
18. Оновлена класифікація країн за рівнем доходу: 2019-2020. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-income-level-2019-2020>.
19. Конвенція про організацію економічного співробітництва та розвитку. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm>.
20. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.oecd.org/about/members-and-partners>.
21. Офіційний сайт Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку (ЮНКТАД). — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx>.

References

1. Nielsen, L. (2011). Classifications of countries based on their level of development: How it is done and how it could be done. *IMF Working Paper*, 11(31).
2. Harris D., Moore M. & Schmitz H. (2009). Country classifications for a changing world. *IDS working paper*, 326, 2009. p. 48.
3. Fialho Dj. & Van Bergeijk P. A. G. (2016). The Proliferation of Developing Country Classifications. *The Journal of Development Studies*, 53. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00220388.2016.1178383>.
4. Vaggi, G. (2017). The rich and the poor: A note on countries' classification. *PSL Quarterly Review*, 70 (279), 59–82. Retrieved from: https://doi.org/10.13133/2037-3643_70.280_4.
5. Vazquez, S.T., & Sumner. A. (2012). Beyond low and middle income countries: What if there were five clusters of developing countries? Poverty and inequality research cluster, 2012 (404). Retrieved from: <https://www.ids.ac.uk/files/dmfile/Wp404.pdf>.
6. Fantom N. & Serajuddin U. (2016). The World Bank's classification of countries by income. *Policy Research Working Paper*, 7528. — 2016. — p. 52. Retrieved from: <http://documents.banquemondiale.org/curated/fr/408581467988942234/pdf/WPS7528.pdf>.
7. The UN Least Developed Country category. Retrieved from: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html>.
8. List of Least Developed Countries as of December 2018. Retrieved from: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/ldc_list.pdf.
9. LDC Identification Criteria & Indicators. Retrieved from: <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category/ldc-criteria.html>.
10. World Bank Country and Lending Groups. Retrieved from: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.
11. Report on International Definition and Measurement of Standards and Levels of Living, New York: UN, 1954. 106 p. Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/1476522>.
12. World Economic Situation and Prospects (WESP). Statistical annex, 2019. Retrieved from: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2019_BOOK-ANNEX-en.pdf.
13. Calculating the human development indices. *Technical notes*. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019_technical_notes.pdf.
14. World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.
15. Macroeconomic developments and prospects in low-income developing countries — 2018. *IMF Policy Paper*, 2018, p. 62-67.
16. World Economic Outlook 2019. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2019/10/01/world-economic-outlook-october-2019>.
17. Statistical annex of World Economic Outlook 2019. Retrieved from: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WEO/2019/October/English/StatApp.ashx?la=en>.
18. New country classifications by income level: 2019-2020. Retrieved from: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-income-level-2019-2020>.
19. Convention on the Organization for Economic Cooperation and Development. Retrieved from: <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomiccooperationanddevelopment.htm>.
20. Organization for Economic Cooperation and Development official web-site (OECD). Retrieved from: <http://www.oecd.org/about/members-and-partners>.
21. UNCTAD official web-site. Retrieved from: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.

Стаття надійшла 09.04.2020